

Dronning Bengerd

Af Søren Mulvad

Turistguider og ghostwalkere i Ribe fortæller året igennem turisterne i den gamle stad adskiligt om Kong Valdemar Sejr og hans bedrifter, herunder fortællingen om hans elskede dronning Dagmar. Kongens senere ægteskab med den portugisiske prinsesse Bengerd hæftes på historien med det vanry, som denne dronning har haft på sig i folkebevidstheden. Men hvem var egentlig denne dronning? Hvorledes kom den skandinaviske konge overhovedet i forbindelse med en prinsesse fra Europas yderst mod sydvest beliggende portugisiske kongehus?

Spørgsmålet blev rejst allerede i 1892 af en portugisisk lærd, som satte sig i forbindelse med Det Kongelige Bibliotek i København for om muligt at efterspore herværende kilder, der kunne belyse denne prinsesses historie. I Portugal havde man såre få efterretninger om hende, og disse var på daværende tidspunkt endnu ikke korrekt tydede. Spørgsmålet afstedkom her til lands en undersøgelse, foretaget af bibliotekar og historiker Christian Bruun (1832-1906), som holdt et foredrag om dronning Bengerd i Det Kongelige Nordiske Oldskriftsselskabs regi i 1893. En følge af dette foredrag var en kort polemik iblandt de lærde om den rette forståelse af kilderne til Bengerds historie.

I det følgende skal Bruuns undersøgelse sammenholdes med de dengang fremkomne kritikpunkter og supplement, og der skal vedføjles et par detaljer om denne dronning, som endnu senere har vist sig i samtidige kilder.

Præsten og historikeren Adam Fabricius (1822-

1902) skrev en meget kompetent kommentar til Bruuns artikel. Heri hedder det bl.a.: »Man forundres over det ringe resultat (af Bruuns undersøgelser), over, hvor lidt man i grunden ved om hende, ja at man ikke en gang kender hendes fødselsår eller dødsår med sikkerhed. Men er dette jo dog ikke tilfældet med så godt som alle prinsesser og dronninger fra ældre tider? ... Selv fra nyere tider er der sjældent meget at fortælle om en ung prinsesses opdragelse og senere liv, selv om hun senere bliver dronning«.

Dette synspunkt er rigtigt, man ved for eksempel næsten endnu mindre om dronning Dagmar end man ved om dronning Bengerd.

Bengerds ophav

Dronningens danske navn, Bengerd, synes at være en forvanskning af et portugisisk navn, som er stavet noget forskelligt i forskellige kilder. Navnet er nærmest ligeså ubekendt i Portugal som i Danmark. Kun ganske få af de kongelige familier på Den pyrenæiske Halvø har kvindelige medlemmer med et lignende navn. Berengaria synes at være en acceptabel stave-måde, om end Berenguella og lignende varianter forekommer. Den aktuelle Berengaria var datter af kong Sancho den Første, konge af Portugal fra 1185 til 1211. Denne konges farfar, hertug Henrik af Burgund (1095-1112) havde vundet sine sporer ved at kæmpe imod maurerne på den kastillanske konge, Alfons den Sjettes (1072-1109), side. Som belønning fik han kong Alfons' datter til ægte samt et grevskab, som

Trekantrelieffet over Ribe Domkirkes Kathoveddør. Tegning af Theophilus Hansen, gengivet i Jacob Helms: Ribe Domkirke 1870.

dækkede en del af det nuværende Portugal. En af hans sønner, Alfons den Første (1139-1185), erobrede endnu større områder, blandt andet byen Lissabon, og antog titlen Konge af Portugal. Han var altså den egentlige stifter og skaber af kongeriget Portugal. Han angives at have været en klog konge, som blandt andet gav landet en forfatning. Han havde altså sans for andet end blot erobringer.

Bengards far, kong Sancho (1185-1211) fortsatte sin fars bestræbelser. Han lod øde egne opdyrke, grundlagde en mængde større og mindre byer og knyttede landets ridderskab til sig ved at uddele privilegier. Han styrkede således kongemagten; men samtidig skal han have beriget sig selv med enorme summer. Meget af hans rigdom stammede formodentlig fra plyndringer af maurerkongernes ejendomme i forbindelse med erobringerne, men det menes også, at han pålagde undersåtterne store skattebyrder. Stør-

relsen af hans personlige rigdom kan måles ved at læse hans testamente, hvori han skænkede hen ved en million udmøntede guldstykker til forskellige modtagere. Der var på det tidspunkt ikke så rigelige guldreserver i Europa, så det var en ufattelig rigdom, der var hobet sammen om denne konge. Mange af modtagerne var kirkelige organisationer, som han var meget omhyggelig med aldrig at skænke landområder, men gerne andre kostbarheder.

Udsnit af trekantrelieffet. Kong Valdemar og Dronning Bengerd, iflg. tolkning af Erik Moltke.

Kong Sancho var gift med en prinsesse Dulche af Aragonien. I ægteskabet fødtes elleve børn; men rækkefølgen af disse søskende kendes ikke, da hver enkelt fødselsår er ukendt. Med hensyn til Bengerd, må hun have været et af de sidstfødte børn, idet kongens testamente fra 1188 ikke nævner hende, men et senere fra 1209 nævner hende sidst i rækken af søskende. En del af børnene døde tidligt, andre forblev ugifte og to blev regerende fyrster på Den Pyrenæiske Halvø i nogle af de nu forsvundne riger. Bruun mener, at Bengerd med rimelighed må antages at være født 1193 eller 1194. Moderen, dronning Dulche, døde 1198, og den lille Bengerd blev sat i en art pleje hos sin omtrent 20 år ældre søster, prinsesse Teresa, som var optaget i klostret i Lorvan, – et rigt og indflydelsesrigt kloster.

I Portugal havde de lærde igennem århundredet antaget, at den unge Bengerd også døde ugift i dette kloster, hvad altså forlængst er påvist som urigtigt.

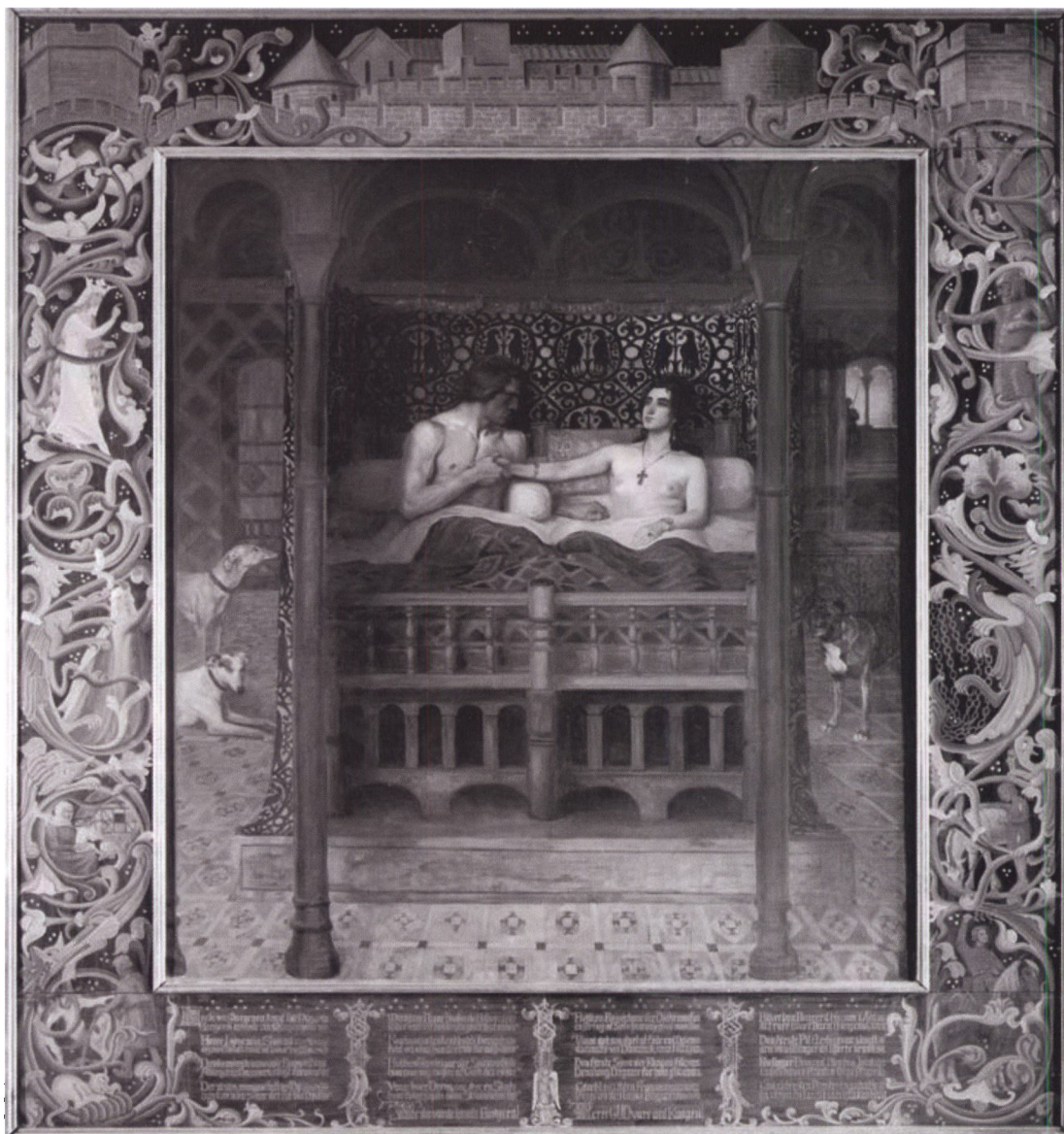
Klostret Lorvan

Dette kloster var omkring år 1100 et af de anseeligste klostre i den vesterlandske kristenhed. Det lå hen ved 12 kilometer øst for universitetsbyen Coimbra ved en bæk, der drev en del vandmøller. Egnen er fortsat frugtbar og kølig i forhold til andre portugisiske egne, som plages af voldsom hede i sommertiden. Klostret skal være grundlagt i 561. I vor tid er der kun rester tilbage af det engang omfattende bygningsanlæg. Selve klostret blev nedlagt midt i 1800-tallet, og bygningerne forfaldt. Dog er klosterkirken fortsat i brug.

Dette kloster var søgt som et retrætepunkt for fornemme damer, og blandt andre tog Bengerds omtrent 20 år ældre søster, Theresa ophold her, da paven tvang hende og hendes mand, kong Alfons den 9. af Leon, til at ophæve deres ægte-

skab på grund af for nært slægtskab. Theresa var tilsyneladende en viljefast dame, som gennemførte, at klostrets beboere blev adskilte i mandlige og kvindelige. Munkene blev forflyttet til klostret Pedroso, mens nonnernes orden blev forandret fra Benediktinerens regel til Bernhardinerens og de fik lov fortsat at bebo Lorvan. Denne søster, prinsesse og tidligere dronning af Leon, levede ifølge skrifterne et kristeligt levned i stor tarvelighed, hvilket dog ikke forhindrede hende i at føre en bitter arvestrid mod sin bror Alfons den Anden om de ejendomme, faderen havde tiltænkt sine døtre. Therasas tilhængere måtte efter flere års krigslignende tilstand flygte til kongeriget Leon og fik dér hjælp til at gøre et indfald i Portugal sammen med en leonesisk hær. Pave Innocens den Tredje (1198-1216) greb sluttelig ind og standsede striden.

Denne søster tog altså Bengerd til sig og opdrog hende hos sig. Såfremt den lille Bengerd har taget sin søsters karakter til sig som efterlevelsesværdig, ligger det sandsynligheden nær, at hun var rethaverisk og stolt, som legenden beskriver. Adam Fabricius skrev om hendes slægts karakter: »Igen gennem hele denne eventyrlige slægt lige fra stamfaderen Henrik af Burgund, Bengerds oldefar, går som et hovedtræk hårdhed og hensynsløshed. Hendes bedstefar, Alfons den Første[s] ... Umættelige havesyge og ærgerlighed kendte ingen hensyn eller grænser. Han begyndte med at fordrive sin egen mor i landflygtighed, viste en oprørende grusomhed mod maurerne, brød troløst overenskomster og trak tater, overfaldt uventet og lumsk sine modstandere, således sin egen svigersøn. ... Hendes fader Sancho den Første var voldsom og opfarende, vellystig og havesyg, plyndrede ubarmhertigt maurerne og lagde tunge skatter på folket. Hendes bror forholdt sine søstre deres arv og betænkte sig ikke på at erklære sin fader for at have været sindssvag da han affattede testa-

Kong Valdemar og Dronning Bengerd, 1931. Foto Bruun Rasmussens Kunstauktioner.

mentet. ... Bengerds bror, Ferdinand af Flandern var ærgerrig og voldsom, urolig og brutal herre, der endog bankede sin hustru, hvem han skyldte sin høje stilling«.

Det er naturligvis en tvivlsom affære at ville karakterisere en person ved at drage lighedspunkter til vedkommendes forfædre. Deres adfærd kan have farvet synet på slægten, men det fortæller intet om personen selv.

I 1705 blev prinsesse Theresa og hendes søster Sancha kanoniserede af pave Clemens den Anden og deres relikvier står den dag i dag i klosterkirken i Lorvan.

Ud af Portugal

Man ved ikke, hvornår eller under hvilke omstændigheder Bengerd har forladt klostret og Portugal. Vi kan kun gætte. Et gæt kan være, at hun af sin søster er blevet sendt ud af landet, fordi urolighederne i forbindelse med arvestriden har truet Teresa på livet og dermed sandsynligvis også den lille Bengerd. Hun kan være blevet sendt i sikkerhed i Paris, hvor en faster, enkegrevinde Theresa (som i nogle kilder kaldes Mathilde) af Flandern opholdt sig. Bengerds bror Ferdinand havde tidligere taget ophold hos denne faster, måske også for at redde livet i krigen for broderens arveiver. Ferdinand havde i 1211 eller tidligt i 1212 ægtet en grevinde Johanne af Flandern, hvis slægtsforhold til nævnte Theresa/Mathilde ikke er klart. Ferdinand var dermed blevet regerende greve af Flandern, et meget rigt og florissant landskab. Grevetitlen er umiddelbart ringere end kongetitlen, men indkomsterne fra undersåtterne behøver ikke have været ringere end en konges. I princippet var Ferdinand dog vasal under den franske konge Phillip August, – der findes udstedt et dokument fra 25. februar 1212 hvori dette fastslås. Ferdinand fortrød siden sin troskabsed til den franske konge og kom til at bøde for det, idet han sad i fan-

genskab i mange år som følge af at have sluttet sig til Frankrigs fjender og tabt et slag, hvori han deltog sammen med kejser Otto af Tyskland (1198-1215) i 1214. Han blev ført som fange til Paris i et jernbur, trukket af fire heste.

Vi får således flere muligheder for at finde en mægler, der kunne have været ægteskabsformidler mellem Bengerd og kong Valdemar Sejr af Danmark.

1. Grevinde Theresa/Mathilde af Flandern.
2. Grev Ferdinand af Flandern, og endelig
3. Ingeborg (ca. 1175 – ca. 1237), Valdemar Sejrs søster, der var gift med kong Philip August (1165-1223) af Frankrig.

Ingeborg havde været igennem et vanskeligt ægteskab med kong Philip-August, som havde ægtet hende af politiske grunde, men havde åbenlys afsky for hende. Via paven taltes hendes sag fra dansk side, men hun forblev forstødt fra dronningeværdigheden længe, men netop i 1213 genindtog hun denne som følge af, at ægtemanden kunne gøre politisk brug af hendes formelle arveret til den engelske trone.

Grevinde Theresa/Mathilde var en person, man ikke umiddelbart tog sig friheder overfor. Hun lod sig kalde dronning, skønt hun ikke havde ret til denne titel, og hun gjorde som enke fordring på en langt større »enkepension« end der var aftalt i ægteskabskontrakten. Hun forsøgte som følge deraf at hindre sin mands arvinger, grevinde Margrethe af Elsass og grev Balduin den Femte af Henegau i at indtage deres retmæssige arvelod, blandt andet de vigtige byer Ypern og Brügge. Da hendes skib på rejsen fra Portugal til Flandern var blevet overfaldet af sørøvere, havde hun mistet alle sine kostbarheder fra fædrenehjemmet, og hun var helt afhængig af, hvad hendes nye land kunne kaste af sig. Hun synes at have hævdet sig med iver og stædighed.

Der er ingen spor i kilderne efter at kongen

af Portugal, Bengerds bror Alfons medvirkede ved ægteskabets indgåelse. Netop i 1214 rasede arvestriden i Portugal på sit højeste, og netop i pinseugen, fra den 18. til den 24. maj 1214 holdt Bengerd og Valdemar Sejr bryllup. Det har været foreslået, at forbindelsen imellem det danske kongehus og Flandern kunne have en politisk baggrund i, at grev Ferdinand af Flandern var en af kejser Ottos trofasteste tilhængere, hvilket ses ovenfor af hans brudte ed til Frankrig. Det kunne være, at kong Valdemar Sejr ad denne vej ønskede at nærme sig kejseren.

Ældre historieskrivere har været inde på, at dansk deltagelse i korstoget 1197, hvor en unavngiven dansk prins skulle have deltaget, kunne være baggrunden for, at der var en dansk-portugisisk forbindelse. Denne prins skulle i givet fald have været den senere kong Valdemar Sejr. Deltagerne i dette korstog ankrede op ved Portugals kyst og blev overtalt til at medvirke til at bekæmpe maurernes herredømme på den pyrenæiske halvø. Det er en meget tynd påstand, idet man ikke ved, hvem denne prins skulle have været, desuden virker det besynderligt, at den portugisiske konge, som var bekendt for sin troløshed, skulle have gjort sig umage for at fuldbyrde et eventuelt tidligere afgivet løfte på en søsters vegne, som den gang var mindreårig, og endelig blev Valdemar Sejr som bekendt ikke gift med Bengerd i sit første ægteskab.

Man kan endelig spørge, hvorledes Bengerds faster var kommet til Flandern, men derom tier enhver kilde. Broderen Ferdinand (også kaldet Ferrand) blev derimod bragt til Flandern efter samme fasters tilskyndelse. Hun havde arrangeret hans giftermål med den rige grevinde. Den ellers udsigtsløse prins fik således en fed bid af Europa.

Bengerd i Danmark

Vi er altså afskåret fra at vide noget som helst om

*Dronning Bengerds fletning i Ringsted, St. Bendts Kirke.
Foto tilhører Historiens Hus, Skolegade 9, Ringsted.*

de forhandlinger, der utvivlsomt blev ført imellem kong Valdemar Sejr og det fransk-flanderske hof, kilderne findes ikke længere. Måske har kong Valdemar Sejr hørt forlydender om prinsesse Bengerds skønhed, eller også har han ønsket at knytte sin familie ved ægteskabsbånd til denne rige flanderske fyrsteslægt. Der har næppe været tale om noget ønske fra dansk side om at komme nærmere til det portugisiske hof. Både Valdemar Sejrs første dronning, Dagmar og siden Bengerd, var i dynastisk henseende ganske ubetydelige skikkelser.

Altså i pinsen 1214 blev Bengerd og Valdemar Sejr viet. Christian Bruun anser Ribe for den

Dronning Bengerd's kranium til højre. Til venstre Dronning Sofies kranium. Dronning Sofie var Valdemar Sejrs mor, død 1198. Foto tilhører Historiens Hus, Skolegade 9, Ringsted.

sandsynligste bryllupsby på grund af, at byen ligger bedst for landing med skibe, der er afsejlede fra Scheldefloden, og fordi kong Valdemar tidligere var blevet viet i Ribe og endelig fordi kong Valdemars og dronning Dagnars ældste søn, Valdemar (den »Tredje«) (1209-1231) siden hen blev viet i denne by, til Eleonora (ca. 1211-1231) yderligere en portugisisk prinsesse. Men ingen aner i virkeligheden, hvor brylluppet fandt sted.

Bengerd modtog en morgengave af sin mand, nemlig landejendom. En misforståelse af et latinsk dokument førte til, at man i mange år regnede med, at hun fik øen Samsø; men Bruun anser det for rimeligst, at morgengaven bestod i områder i Nordtyskland. Dertil fik dronningen en del smykker, blandt andet en guldkrone. Det er første gang, det nævnes, at en dansk dronning har båret krone. Disse kongelige smykker

nævnes to gange i de middelalderlige kilder. For det første bekræfter paven, at dronningen har modtaget denne morgengave, hvilket er aldeles usædvanligt. For det andet nævnes smykkerne udtrykkeligt i det dokument, hvori løsepengene for kong Valdemar Sejr til den tyske grev Henrik af Schwerin efter hans tilfangetagelse på øen Lyø i 1223. Heri hedder det, at »alt det guld, som hører til dronningens skrud, undtagen de guld-sager, som Bengerd for sin saligheds sag har skænkes kirker og klostre før sin død [skal indgå i løsesummen]«. Christian Bruun mente, at det var en nærmest tvunget sag for en dame i så fremtrædende position at skulle skænke kostbarheder til kirkelige institutioner; men man må også betænke hendes opvækst i et kloster, som vel har givet hende en baggrund for at yde godgørenhed sådanne steder.

Vi ved næsten ikke noget konkret om dronning Bengerds liv og færden i Danmark. Hun nævnes i et enkelt dokument som tilstedeværende, da kongen mageskiftede øen Thunø til Århus Domkirke. Vi ved, at hun fødte tre kongelige prinser, som alle blev regenter i Danmark, Erik den Fjerde Ploppenning (1241-1250), Abel (1250-1252) og Christoffer den Første (1252-1259), og det formodes, at hun døde i barselseng 27. marts 1221 »ifølge en tysk-livlandsk kilde«, d.v.s. Henrik af Letlands krønike.

Dronning Bengerds grav

I St. Bendts Kirke i Ringsted ligger valdemarernes kongeslæggt for størstedelen begravet. I 1855 åbnede man kong Valdemar Sejrs grav tillige med hans to dronningers, som ligger på hver side af ham. Dagmars grav var tom (»Dagmar-korset« har næppe tilhørt denne dronning), men Bengerds rummede et fint bygget skelet med hovedskal samt en tyk fletning. En daværende professor i anatomi skrev om dronningens skelet: »Hovedet var aldeles helt og af særdeles smuk form med ovalt ansigt, fremspringende næseben og med fuldstændige tandrækker af en sjælden regelmæssig og skøn form«. Professor i anatomi, Johan Henrik Chiewitz (1850-1901) beregnede, at hun havde været ret høj, nemlig 65 tommer, d.v.s. 1,70 meter.

En middelalderlig kronikør skrev: »Hun var meget smuk og skikkelig«. Det ser altså ud til, at alle er enige om hendes udseende, mens der er meget forskellig vurdering af hendes karakter.

En portugisisk svigerdatter

Prins Valdemar, som er blevet omtalt som »Valdemar den Tredje« og hyldet som arvekonge 1215 på Samsø og igen i Viborg samme år, var søn af Valdemar Sejr og dronning Dagmar. Han blev fanget på Lyø tilligemed sin far i 1223, men løskøbt. Denne arvekonge holdt bryllup i Ribe

Sankt Hans dag 1229 med prinsesse Elinor (varierende stavemåder), kong Alphons den Anden (1185-1223) af Portugals datter. Denne konge, Alphons, var Bengerds bror. Kong Valdemar Sejr sendte biskop Gunnar af Viborg med flere gesandter til Portugal for at lade den unge prinsesse have et standsmæssigt følge på rejsen til Danmark. Bengerd havde da været død i otte år. Kongen havde næppe valgt en svigerdatter af denne slægt, dersom han ikke havde brudt sig om Bengerds karakter. Også denne prinsesse fik en rig morgengave, nemlig flere af de fynske slotte og møntretten i Odense. Ægteskabet varede ikke længe. Allerede 13. maj 1231 døde den unge prinsesse i barselseng og 28. november samme år døde den unge hyldede »konge« uden at have bestegit tronen. Dette ægtepar efterlod sig ingen arvinger.

Der havde altså bestået en venskabelig forbindelse imellem de to kongehuse, det portugisiske og det danske, men nogen politisk gevinst kom der ikke ud af den.

Det varede omtrent 200 år, førend der igen forekom nogen officiel forbindelse imellem de to lande.

Anvendt litteratur:

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1893 2. Række, 8. Bind. Heri artiklerne »Berengaria af Portugal, Valdemar den Andens Dronning. En historisk Undersøgelse«. af Christian Bruun. S. st. J. Kristian Erslev: »Hvad vides om Dronning Bengerds Karakter?«. S. st. A. Fabricius: »Nogle Meddelelser om Dronning Bengerd«.

Tidsskriftet SFINX. Årgang 1991 nr. 2. »Da Landet og sproget blev til« af Birte Stengaard.

A.D. Jørgensen: »Valdemar Sejr. Udvalgt Samling af samtidige Kildeskrifter og Oldbreve i dansk Oversættelse«. København, 1879.

Antiquarisk Tidsskrift 1852-1854. Werlauff: »Enkelte Berørelser mellem Danmark og Portugal i Middelalderen«.

Rudolf Usinger: »Deutsch-dänische Geschichte 1189-1227«. Berlin, 1863.

Leopold August Warnkönig: »Flanderische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305«. Bd. 1-3. Tübingen, 1835.

Dansk Biografisk leksikon. 3. Udgave, København, 1984.

Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Født 1948. Lærer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt. Har skrevet Seem Sogns historie 1997, en lang række artikler i ugeblade og tidsskrifter, samt flere teaterstykker for børn og voksne.